

SARMATYZM

- **Sarmatyzm** to styl życia, zwyczaje, sposób życia polskiej szlachty ale też rodzaj ustroju państwowego. Panował w Polsce od XVI do XVIII wieku (ale jego wpływ można zauważyć jeszcze w wieku XIX). A dzisiaj jest tradycją, która jest Polakom bliska. W XVIII wieku Sarmaci byli krytykowani przez zwolenników idei oświecenia.
- **Sarmatismo** - è lo stile di vita, i costumi, il modo di vivere della nobiltà polacca, ma anche un tipo di sistema statale. Ha regnato in Polonia dal XVI al XVIII secolo (ma la sua influenza è ancora visibile nel XIX secolo). E oggi è una tradizione che sta a cuore ai polacchi. Nel XVIII secolo, i sarmati furono criticati dai sostenitori delle idee illuministe.

Dlaczego sarmatyzm jest ważny?

- Bo to unikalny, charakterystyczny tylko dla Polski model kultury
- Perché è un modello culturale unico, caratteristico solo della Polonia.

- Następnie (już w wieku XVI) zaczęto wierzyć, że Sarmaci zostali opisani w *Biblii* (mieli się wywodzić od jednego z synów Noego). Szlachta polska uznała, że to dowodzi tego, jak bardzo jest ważna w historii świata.
- In seguito (già nel XVI secolo) si cominciò a credere che i Sarmati fossero descritti nella Bibbia (si supposeva che discendessero da uno dei figli di Noè). La nobiltà polacca riteneva che ciò dimostrasse la sua importanza nella storia del mondo.

- Należy pamiętać o tym, że Polska w tym czasie miała inne granice niż teraz. Obywatelami Polski byli Polacy, Ukraińcy, Litwini, Białorusini i Łotysze.
- È importante ricordare che la Polonia di allora aveva confini diversi da quelli attuali. I cittadini della Polonia erano polacchi, ucraini, lituani, bielorusi e lettoni.

- Pomysł o sarmackim pochodzeniu pomagał w jednoczeniu się szlachty pochodzącej z różnych części I Rzeczypospolitej. „Bycie Sarmatą” – dotyczyło wyłącznie szlachty (która nazywała się „narodem szlacheckim”)
- L'idea dell'origine sarmatica contribuì a unire la nobiltà proveniente da diverse parti della Prima Repubblica. L'“essere sarmati” si applicava solo alla nobiltà (che si definiva “nazione nobile”).

Sarmaci to „europejscy Amerykanie”

I sarmati sono "europei americani"

bo:

- Tak jak Amerykanie uważają, że żyją w najlepszym państwie.
- Ich zdaniem demokracja panująca w ich ojczyźnie jest doskonała.
- Według nich wszyscy powinni lubić ich potrawy.
- Sposób ich życia jest doskonały.
- Così come gli americani credono di vivere nel paese migliore.
- Secondo loro, la democrazia in patria è perfetta.
- Secondo loro, il loro cibo dovrebbe piacere a tutti il loro stile di vita è perfetto

Najważniejsze!

La condanna più importante!

- W Polsce są najpiękniejsze kobiety, których urody po prostu nie da się opisać!
- La Polonia ha le donne più belle, la cui bellezza non può essere descritta!

Demokracja

Pamiętajmy, że w tych czasach szlachta w Polsce wybierała króla w czasie tak zwanej „wolnej elekcji” (tron nie był dziedziczny)

Ricordiamo che a quei tempi la nobiltà polacca eleggeva il re durante la cosiddetta "elezione libera" (il trono non era ereditario).

Demokracja szlachecka

- Demokracja szlachecka – system panujący w XV i XVI wieku w Królestwie Polskim, a następnie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Gwarantował masom szlacheckim prawo głosowania i decydowania o sprawach państwa, a także miał być przykładem tolerancji i równości praw dla stanu szlacheckiego (praw demokratycznych nie mieli mieszczaństwo i chłopcy).
- **Democrazia nobiliare - il sistema prevalente nel XV e XVI secolo nel Regno di Polonia e successivamente nel Commonwealth polacco-lituano. Garantiva alle masse nobili il diritto di voto e di decisione sulle questioni di Stato e voleva essere un esempio di tolleranza e di uguaglianza di diritti all'interno della nobiltà (i borghesi e i contadini non godevano di diritti democratici).**

Co lubili jeść sarmaci?

Che cosa amavano mangiare i Sarmati?

- Dużo i tłusto.
- Mięsa: kaczki, gęsi, wieprzowina, wołowina, baranina, dziczyzna (bo szlachta chętnie polowała)
- Tanti e tanti grassi.
- Carni: anatra, oca, maiale, manzo, montone, selvaggina (perché la nobiltà amava cacciare).

- Chętnie jadano ryby rzeczne.
- Mniej chętnie warzywa.
- **Mangia volentieri il pesce di fiume.**
- **Meno propenso alle verdure.**

„Pieprzno i szafranno”

- Bardzo ważne były przyprawy – zwłaszcza szafran i pieprz.
- Stąd przysłowie:
- Pieprzno i szafranno – moja Mościa Panno
- Le spezie, in particolare lo zafferano e il pepe, erano molto importanti.
- Da qui il proverbio: Pepe e zafferano - mia Signorina

Uczta

Banchetto

- Najważniejszą formą rozrywki sarmackiej była uczta – wielka zabawa. W jej trakcie wygłaszano charakterystyczne długie toasty.
- La forma più importante di intrattenimento sarmatico era il banchetto, una grande festa. Durante l'evento sono stati fatti lunghi brindisi distintivi.

Toasty

Brindisi

- Toasty były wznoszone często ze wspólnego, przechodniego kielicha, miały charakter bardzo uroczysty a równocześnie jednoczący. Do picia i wznoszenia toastów służyła tak zwana kulawka – szklany stożkowaty kielich bez nóżki, zakończony koliście, co uniemożliwiało jego odstawienie na stół
- I brindisi erano spesso fatti da un calice comune e passabile, ed erano molto celebrativi e unificanti allo stesso tempo. Per bere e brindare c'era la cosiddetta "kulawka", un calice di vetro conico senza gamba, che terminava a cerchio, rendendo impossibile appoggiarlo sul tavolo e costringendo a far passare il recipiente. i wymuszało przekazywanie naczynia.

Damski pantofel jako kieliszek

La pantofola da donna come bicchiere

- Często, zwłaszcza w zamożnych domach, kielichy po toastach tłuczono. Właściwym dla Rzeczypospolitej i przytaczanym przez wielu zagranicznych autorów zwyczajem było wznoszenie toastu napełnionym winem damskim pantoflem.
- Spesso, soprattutto nelle case benestanti, i calici venivano rotti dopo il brindisi. Un'usanza peculiare del Commonwealth polacco-lituano, citata da molti autori stranieri, era quella di brindare con una pantofola da donna riempita di vino.

Toast w stylu sarmackim – z powieści Henryka Sienkiewicza *Potop*

Un brindisi sarmatico - dal romanzo *Potop* di Henryk Sienkiewicz

- Do cię zwracam się, cny panie Andrzeju, i do cię, stary druhu, panie Michale! Nie dość było piersi nadstawiać, krew rozlewać, nieprzyjaciół wycinać! Nie skończony trud wasz, bo gdy siła ludzi czasu tej okrutnej wojny poległo, musicie teraz nowych obywatelów, nowych obrońców tej miłej Rzeczypospolitej przysporzyć, do czego, tuszę, nie zabraknie wam męstwa ni ochoty! Mości panowie! na cześć onych przyszłych pokoleń! Niechże im Bóg błogostawi i pozwoli ustrzec tej spuścizny, którą im odrestaurowaną naszym trudem, naszym potem i naszą krwią zostawujem. Niech, gdy ciężkie czasy nadejdą, wspomną na nas i nie desperują nigdy, bacząc na to, że nie masz takowych terminów, z których by się viribus unitis przy boskich auxiliach podnieść nie można.
- A te, buon messer Andrea, e a te, vecchio amico, messer Michele! Non è bastato alzare i petti, versare il sangue, uccidere i nemici! La vostra fatica non è finita, perché se molti sono morti durante questa terribile guerra, ora dovete creare nuovi cittadini, nuovi difensori di questa bella repubblica, per i quali, credo, non vi mancheranno né il coraggio né la volontà! Signori miei! In onore di queste future generazioni! Che Dio li benedica e che conservino questa eredità, che lasciamo loro rinnovata con la nostra fatica, il nostro sudore e il nostro sangue. Possano, nei momenti difficili, ricordarsi di noi e non disperare mai, tenendo conto che non ci sono disgrazie da cui la viribus unitis non possa essere risolleata dagli ausiliari divini.

Strój sarmacki męski

Costume da uomo sarmata

- 1 KOLPAK**
czapka z rozciętymi po bokach futrzanymi otokami, ozdobiona broszą i piórami
- 2 ŻUPAN**
rodzaj męskiej sukni z jedwabiu, adamaszku lub atlasu, zapinanej od kołnierza do pasa na dekoracyjne guziki
- 3 KONTUSZ**
rodzaj długiego, rozkloszowanego płaszcza z wylotami (rękawy rozcięte od pachy do łokci)
- 4 PAS KONTUSZOWY**
pas słucki, jedwabny, przetykany złotem i srebrem, ozdobiony frędzlami
- 5 KARABELA**
lekka, ozdobna szabla polska, przypinana do boku za pomocą rapci
- 6 SPODNIE**
różnego kroju, najczęściej obszerne, luźno zwisające na cholewy butów
- 7 BUTY**
różnego fasonu, najczęściej z cholewkami ściętymi ku tyłowi, z lekko zadartymi noskami (baczmagi)

LECH W STROJU SZLACHECKIM
Wszelkie prawa zastrzeżone. copyright © polalech.pl

- Kołpak - altrimenti un berretto - in tessuto pregiato, decorato con pelliccia, con un mazzo di piume di uccello e una spilla
- Żupan - - altrimenti, un abito cucito con tessuto a fantasia, chiuso da una fila di piccoli bottoni decorativi.
- Kontusz - - tipo di cappotto - il più caratteristico è quello con le maniche a fessura (i cosiddetti "wyloty"), che può essere gettato sulla schiena
- Pas kontuszowy - - cintura di kontusz - una larga cintura di seta, molto preziosa, spesso ricamata con fili d'oro. Il nobile si avvolgeva in essa più volte, legando la cintura, con le estremità che pendevano liberamente.
- Karabela - tipo di arma, equivalente a una spada tali armi provengono dal Medio Oriente (Turchia)
- Spodnie - pantaloni larghi
- Buty - scarpe alte (stivali) rosse o gialle in pelle morbida

Porównanie stroju sarmaty i szlachcica z Zachodu

Confronto tra l'abbigliamento di un sarmata e di un nobile occidentale

Sarmata

Strój Zachodni

Strój sarmacki kobiecy

Costume da donna sarmata

1 KONFEDERATKA

2 KONTUSIK

3 SUKNIA

4 BUTY

- Konfederatka - - berretto di velluto e pelliccia, decorato con piume e spilla gioiello, detto anche "kołpak".
- Kontusik - - il cappotto, decorato con pellicce costose, ha le maniche a fessura come un kontusz da uomo
- Suknia - - un abito in costume: può essere lungo, che copre i piedi, o più corto, che arriva a metà polpaccio.
- Buty - - scarpe in pelle morbida di colore giallo o rosso

Strój sarmatki i strój francuski

Abito femminile sarmatico e abito francese

Sarmatka

Francuzka

Qualcosa per il corpo: la ricetta della zuppa di birra sarmatica

Coś dla ciała – przepis na sarmacką zupę piwną

Przepis:

- Zagotować piwo z chlebem, kminkiem, masłem, solą, cukrem. Po zagotowaniu przecedzić przez sitko, rozcieńczyć 0,5 litra wrzątku. Podawać z białym serem (niezbyt kwaśnym) pokrojonym w kostkę, lub z grzankami usmażonymi na złoto. Była to w kuchni staropolskiej bardzo popularna zupa spożywana w okresie postu.
- Far bollire la birra con pane, cumino, burro, sale e zucchero. Una volta raggiunta l'ebollizione, filtrare con un colino e diluire con 0,5 litri di acqua bollente. Servire con ricotta (non troppo acida) tagliata a cubetti, o con crostini fritti fino a doratura. Questa era una zuppa molto popolare nell'antica cucina polacca, consumata durante il periodo di digiuno

Sarmacka pobożność

La pietà sarmatica

- Charakterystyczną cechą sarmackiej obyczajowości była ostentacyjna pobożność
- Szlachta uczyła się w szkołach prowadzonych przez zakonników
- Jednym z najważniejszych miejsc kultu była Jasna Góra (w Częstochowie)
- Una caratteristica della morale sarmatica era l'ostentata pietà.
- La nobiltà studiava nelle scuole gestite dai monaci
- Uno dei luoghi di culto più importanti era Jasna Góra (a Częstochowa)

Najbardziej znany polski obraz religijny - „Czarna Madonna” z Jasnej Góry
Il più famoso dipinto religioso polacco - "Madonna Nera" di Jasna Góra

LITERATURA SARMACKA LETTERATURA SARMATICA

- Najbardziej charakterystyczne są: pamiętniki, gawędy szlacheckie i listy.
- I più caratteristici sono: i diari, i racconti dei nobili e le lettere.

Najważniejszy pamiętnikarz – Jan Chryzostom Pasek

Il più importante diarista - Jan Chryzostom Pasek

- Pasek to żołnierz i ziemianin.
- Opisuje swoje przygody barwnym językiem, wtrąca wiele zdań po łacinie
- Często zmyśla
- Daje wyraz przekonaniu, że Polska jest krajem najwspanialszym (czyli wyraża przekonania sarmackie)
- Pasek è un soldato e un proprietario terriero.
- Descrive le sue avventure con un linguaggio colorito, intercalando molte frasi in latino.
- Spesso si inventa le cose
- Esprime la sua convinzione che la Polonia sia il paese più bello (cioè esprime le convinzioni sarmatiche)

Fragment tekstu o Dunkach:

Un estratto del testo su donne della Danimarca:

- Lud też tam nadobny: białogłowy gładkie i zbyt białe, stroją się pięknie, ale w drewnianych trzewikach chodzą wieskie i miejskie. Gdy po bruku w mieście idą, to taki uczynią kołat, co nie słysząc, kiedy człowiek do człowieka mówi: wyższego zaś stanu damy to takich zażywają trzewików, jako i Polki. W afektach zaś nie tak są powściągliwe jako Polki, bo lubo zrazu jakąś niezwykłą pokazują wstydlivość, ale zaś za jednym posiedzeniem i przymówieniem kilku słów zbytecznie i zapamiętałe zakochają [się] i pokryć tego ani umieją: ojca i matki, posagu bogatego gotowiusieńka odstąpić i jechać za tym, w kim się zakocha, choćby na kraj świata. Łóżka do sypienia mają w ścianach zasuwane tak, jako szafa, a pościeli tam okrutnie siłą ścielą. Nago sypiają tak, jako matka urodziła, i nie mają tego za żadną sromotę rozbierając się i ubierając jedno przy drugim, a nawet nie strzegą się i gościa, ale przy świecy zdejmują wszystek ornament, a na ostatku i koszulę zdejmą i powieszą to wszystko na kołeczkach i dopiero tak nago, drzwi pozamykawszy, świecę zagasiwszy, to dopiero w ową szafę włożą spać. Kiedyśmy im mówili, że to tak szpetnie, u nas tego i żona przy mężu nie uczyni, powiedały, że „tu u nas nie masz żadnej sromoty i nie rzecz jest wstydzić się za swoje własne członki, które Pan Bóg stworzył”. Na to zaś nagie sypianie powiedają, że „ma dosyć za swe koszula i inszy ubiór, co mi służy przez dzień i okrywa mię; powinna też przynajmniej w nocy mieć swoją ochronę, a do tego co mi po tym robaki, pchły brać z sobą na nocleg do łóżka i dać się im kąsać, mając od nich w smacznym spaniu przeszkodę!” Różne niecnoty wyrabiali im nasi chłopcy, ale przecie nie przełamano zwyczaju.

- Anche la gente è bella: le donne, belle e troppo bianche, vestono bene, ma quelle di campagna e quelle di città camminano con zoccoli di legno. Quando camminano sui ciottoli della città, fanno così tanto rumore che non si riesce a sentire quello che un uomo dice a un uomo: mentre le signore di rango più elevato usano queste scarpe, come le donne polacche. In amore, però, non sono reticenti come le signore polacche, perché anche se all'inizio mostrano un'insolita timidezza, dopo una sola seduta e lo scambio di poche parole si innamorano follemente e con fervore [dell'amore] e non riescono a nascondere: padre e madre, ricche doti, sono pronte a rinunciare e ad andare dietro a colui di cui si innamorano, anche in capo al mondo. Hanno i loro letti nelle pareti con le stesse tende degli armadi, e vi mettono molte lenzuola. Dormono nudi, come la loro madre li ha partoriti, e non si vergognano di spogliarsi e vestirsi uno accanto all'altro, e non si vergognano nemmeno dei loro ospiti, ma si tolgono tutti i vestiti a lume di candela, e alla fine si tolgono le camicie e le appendono a delle mollette e solo allora, nudi, dopo aver chiuso la porta e spento la candela, entrano in quell'armadio per dormire. Quando abbiamo detto loro che era così brutto, da noi nemmeno una moglie lo fa davanti al marito, hanno detto che "da noi non c'è vergogna e non c'è nulla di cui vergognarsi per il proprio corpo, che il Signore Dio ha creato". E a questa nuda che dorme dicono che "ha già abbastanza per le sue camicie e gli altri vestiti, che mi serve durante il giorno e mi copre; dovrebbe anche avere almeno il suo riposo di notte, e perché dovrei avere vermi e pulci nel mio letto con me di notte e lasciare che mi mordano, avendo da loro un ostacolo in un sonno gustoso!". I nostri ragazzi ne fecero vari dispetti, ma dopo tutto l'usanza non fu infranta.

Lettere

Listy

- Autorem najpiękniejszych listów tamtych czasów jest polski król Jan III Sobieski
- Pisał je do swojej żony Marysienki (Marii Kazimierzy d'Arquien)
- L'autore delle più belle lettere dell'epoca è il re polacco Jan III Sobieski.
- Le scrisse alla moglie Marysienka (Maria Kazimiera d'Arquien)

Żołnierz i kochanek

Soldato e amante

- Pisze do żony o swoich żołnierskich przygodach
- Pisze też o swojej miłości (czasem nieprzyzwoicie)
- Jego listy są źródłem wiedzy o obyczajowości tamtych czasów
- **Scrive alla moglie delle sue avventure di soldato.**
- **Scrive anche dei suoi amori (a volte in modo indecente).**
- **Le sue lettere sono una fonte di conoscenza dei costumi dell'epoca**

Zazdrość

La gelosia

- Miłość króla budziła nieoczekiwaną zazdrość. Znana jest wypowiedź pewnego księdza z tamtych czasów, który powiedział: „Żałuję, że Boga nie mogę kochać tak jak Sobieski kocha Marysieńkę.
- L'amore del re suscitò una gelosia inaspettata. È nota la dichiarazione di un sacerdote dell'epoca che disse: "Mi dispiace di non poter amare Dio quanto Sobieski ama Marysienka".

Na zakończenie

- Chcecie dowiedzieć się więcej – musicie przyjechać do Polski 😊
- *Se volete saperne di più, dovete venire in Polonia 😊*

Źródła ilustracji:

- <https://www.facebook.com/DrunkSarmata/>
- <https://www.facebook.com/DrunkSarmata/>
- <https://fbzd.com.pl/obr/2262009/qwasezdxcfygbbnm>
- <https://babaodpolskiego.pl/zemsta-aleksander-fredro/>
- <https://racjonalista.tv/wieczni-sarmacki/>
- <https://geopolityka.net/tag/sarmacja/>
- <https://biemag.org/Sarmatyzm-potomkow-Chama-7572>
- <https://terrasanta.pl/p4740.arka-norgo-03-obraz-biblijny.html>
- <https://zpe.gov.pl/a/wiek-xvii—powtorzenie/Dh7lsail4>
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_III_Sobieski
- <https://www.google.com/search?q=kuchnia+sarmack>
- https://www.wilanow-palac.pl/kuchnia_na_dworze_jana_iii_sobieskiego.html
- <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2016/05/08/dziwaczna-prawda-o-czasach-sarmatyzmu-dziesiec-rzeczy-ktorych-na-pewno-nie-wiedziales-o-szlacheckiej-polsce/>
- <https://wybiarcza.pl/alehistoria/7,121681,2431208,obrzydliwosc-cudzej-gelhy-czyli-o-zachowaniu-sie-przy-stole.html>
- <https://www.google.com/search?q=str%C3%B3j+szlachcica&oq=str%C3%B3j+szlachcica&aqs=chrome..69j37joi512l8joi10i512j1238joi7&ajunccid=chrome&ie=UTF-8&imgre=wQU/NwJLDkZNvdM>
- <https://www.istockphoto.com/pl/wektor/xvii-wiek-stroje-francuskie-szlachta-grawerowanie-drewna-w-kolorze-r%C4%99cznym-gm336822755-40x756598>
- <https://aladyn.waw.pl/produkt/kontusz-szlachecki-19/>
- <https://smakodzyskany.pl/kuchnia-staropolska/staropolska-polewka-piwna/>
- https://stock.adobe.com/pl/search?k=%22jasna+gora%22&asset_id=436890674
- https://historiaposzukaj.pl/wiedza,obrazy,283,obraz_marysienka.html
- <https://astrahistoria.pl/marysienka-sobieska-adoptowana-corka-ludwika-xiv/>
- <https://www.istockphoto.com/pl/obrazy/wilanow>
- <https://www.facebook.com/ObuwieHistoryczneUSzewca/posts/9468900763321643/>
- <https://sklep-olios.pl/pl/p/Kulawka-szklana-z-motywnem-kozla-odlanym-z-brazu/2643>
- https://fr.wikipedia.org/wiki/Izabela_Lubomirsk